

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ-ПРИКОРДОННИКІВ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ПУНКТАХ ПРОПУСКУ ЧЕРЕЗ ДЕРЖАВНИЙ КОРДОН: РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

У статті розглядаються результати експериментального дослідження впливу організаційно-педагогічних умов і моделі підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників до професійної діяльності в пунктах пропуску через державний кордон. За результатами дослідження обрані умови дали позитивний ефект.

Ключові слова: майбутні офіцери-прикордонники, результати дослідження, організаційно-педагогічні умови, чинники впливу на підготовку, коефіцієнт Фішера.

В статье рассматриваются результаты экспериментального исследования влияния организационно-педагогических условий и модели подготовки будущих офицеров-пограничников к профессиональной деятельности в пунктах пропуска через государственную границу. По результатам исследования избранные условия показали положительный эффект.

Ключевые слова: будущие офицеры-пограничники, результаты исследований, организационно-педагогические условия, факторы влияния на подготовку, коэффициент Фишера.

The article discusses the results of experimental research on the impact of organizational-pedagogical conditions and models of future officers and border guards to the profession at checkpoints across the state border. The study selected conditions gave a positive effect.

Keywords: future officers, border guards, a study of organizational-pedagogical conditions, factors that influenced the preparation, the Fisher ratio.

Питання підготовки фахівців різного спрямування особливо гостро поставлене у наш час. Це пов'язане з ринковими відносинами і відповідно підвищенням вимог до якості професійної підготовки. Не обминула ця проблема і підготовку майбутніх офіцерів-прикордонників за напрямом «Охорона та захист державного кордону». У своєму дослідженні ми намагалися визначити та дослідити можливі шляхи підвищення ефективності підготовки фахівців зазначеного напрямку. Серед них ми досліджували вплив: організаційно-педагогічних умов (реалізація принципу педагогічного менеджменту в системі управління процесом професійної підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників, використання зовнішніх і внутрішніх міжпредметних зв'язків у навчально-виховному процесі, забезпечення мотивації курсантів до підвищення рівня професійної освіти, моніторинг якості професійної підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників), врахування чинників впливу на навчальний процес (педагогічна технологія та спецкурс для викладачів «Педагогічні засади підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників до професійної діяльності в пунктах пропуску через державний кордон» [1; 2; 3].

Метою статті є подання результатів дослідження з підвищення ефективності професійної підготовки майбутніх офіцерів-

прикордонників (ППМОП) за напрямом «Охорона та захист державного кордону».

Дисертаційне дослідження було проведено у три етапи за період з 2002 по 2011 р.р.

Констатувальний етап кожної серії дослідно-експериментальної роботи здійснювали наприкінці четвертого семестру навчання курсантів НАДПСУ. Метою констатувального етапу було встановлення за професійно важливими критеріями рівня початкової підготовки курсантів навчальних груп, яких в подальшому було залучено в якості контрольних та експериментальних. Отже, під час констатувального експерименту ми встановили і порівняли реальний стан загальної підготовленості і початкової сформованості професійно важливих якостей курсантів і на цій підставі визначили склад контрольної та експериментальної груп.

Загалом, за обома серіями експерименту, кількість курсантів контрольних груп складала 106 осіб (55 осіб у першій серії і 51 особа у другій), а експериментальних груп – 104 особи (відповідно 56 осіб у першій і 48 осіб у другій серії експерименту).

Після вибору контрольних та експериментальних навчальних груп ми узагальнили їх результати і порівняли рівень початкової підготовки курсантів за серіями експерименту (табл. 1).

Узагальнені результати констатувального етапу експериментальної роботи

Рівні початкової підготовки курсантів	Кількість курсантів	Серія експерименту			
		перша серія		друга серія	
		Контрольна група <i>n</i> _{зад} = 55	Експериментальна група <i>n</i> _{зад} = 56	Контрольна група <i>n</i> _{зад} = 51	Експериментальна група <i>n</i> _{зад} = 48
Високий рівень	Абс.	3	-	2	1
	%	5,5 %	-	3,9 %	2,1 %
Середній рівень	Абс.	27	27	29	26
	%	49,1 %	48,2 %	56,9 %	54,2 %
Задовільний рівень	Абс.	25	29	20	21
	%	45,4 %	51,8 %	39,2 %	43,7 %

за складом були приблизно однорідними, оскільки найбільша різниця між рівнями початкової підготовки курсантів не перевищувала в першій серії експерименту 6,4% (на задовільному рівні), а у другій серії – 4,5 % (також на задовільному рівні), і ця різниця в обох серіях експерименту була на користь контрольної групи.

Різниця між загальними результатами, показаними курсантами порівняних у межах кожної серії контрольних та експериментальних груп, за даними табл. 1, коливалась у першій серії експерименту від 3,8% (на середньому рівні початкової підготовки) до 8,8 % (на задовільному рівні), а у другій серії – від 1,0% (на середньому рівні) до 8,3 % (на задовільному рівні). Ми врахували цю різницю при виборі контрольних та експериментальних груп у такий спосіб, щоб вона була на користь контрольних груп. Це було підставою для забезпечення вірогідності результатів експерименту.

Такі результати спонукали до проведення формувального експерименту.

У ході формувального експерименту були використані різні індивідуальні завдання, які враховують: рівень досягнутих знань, умінь і навичок тих, хто навчається; загальні й спеціальні властивості й можливості курсантів; вміння самостійної навчальної роботи; пізнавальні інтереси.

Виходячи зі специфіки навчальної програми з конкретної дисципліни, ми підрозділяли навчальні завдання на дві групи: завдання на усунення прогалин у знаннях, уміннях і навичках; завдання для вдосконалення й поглиблення програми відповідно до здібностей й інтересів курсантів.

Для підвищення вірогідності результатів експерименту ми здійснювали дослідно-експериментальну роботу з контингентом курсантів двох послідовних років навчання. До експериментальної роботи ми залучили

курсантів восьми навчальних груп: 4 навчальні групи курсантів: дві контрольні – КНГ1 і КНГ2 та дві експериментальні – ЕНГ1 і ЕНГ2 в першій серії і, відповідно, КНГ3 і КНГ4 та ЕНГ3 і ЕНГ4 – у другій серії експерименту.

За системним підходом, ми перевіряли дієвість організаційно-педагогічних умов і моделі, як цілісного системокомплексу. Підґрунтям упровадження моделі професійної підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників і організаційно-педагогічних умов забезпечення ефективності її функціонування послужив дозвіл командування НАДПСУ на проведення формувального експерименту.

Організаційно-педагогічна умова – *реалізація принципу педагогічного менеджменту в системі управління процесом професійної підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників* – була віддзеркалена в розробленій нами багаторівневій ієрархічній організаційно-управлінській інфраструктурі означеної підготовки, у змісті основних організаційних функцій виконавчих структур та виконавців (планування, керівництва, контролю і коригування).

У процесі дослідження на початку формувального етапу експерименту ми провели опитування викладачів (39 осіб), як основних виконавців організаційно-управлінських функцій. Опитування педагогічних працівників проводилися у формі бесід, вибіркового інтерв'ю та анкетування. Метою цих заходів було визначення проблем, труднощів і потреб викладачів, пов'язаних із запровадженням професійної підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників. Основними труднощами викладачі визнали брак досвіду щодо запровадження інноваційних педагогічних технологій, зокрема спрямованих на забезпечення військово-професійної мобільності курсантів та їхньої пізнавальної вмотивованості, комп'ютерного навчання,

засобів конструювання і застосування тестових засобів моніторингу якості професійної підготовки та аналізу діагностичних властивостей тестів, а також, у зв'язку з євроінтеграційним курсом стосовно впровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу.

На формульовальному етапі першої серії експерименту наприкінці практичного модуля спецкурсу ми провели опитування викладачів (39 осіб) щодо корисності цього спецкурсу, вагомості визначених нами організаційно-педагогічних умов та інтегральних показників якості підготовки, а також впливу організованої системи підготовки і змісту спецкурсу на професійну майстерність викладачів. За результатами цього опитування було встановлено, що приблизно 69% (27 осіб) із опитованих викладачів відзначили достатню вагомість визначених організаційно-педагогічних умов для процесу підготовки курсантів і достатню корисність спецкурсу для їх професійного зростання. Паралельно з цим опитуванням ми провели експертне оцінювання визначених інтегральних показників якості підготовки курсантів і встановили їх коефіцієнти вагомості. Під час проходження спецкурсу викладачам було доведено, що за авторською методикою, зазначені настановчі заняття також повинні мати проблемну спрямованість. Підготовка викладачів була спрямована на перехід від монологічної форми послідовного викладання до діалогічної і на активізацію навчання.

Реалізація організаційно-педагогічної умови щодо *використання зовнішніх та внутрішніх міжпредметних зв'язків у навчально-виховному процесі* здійснювалася на підставі врахування модульного принципу при побудові змісту навчальних курсів, інтеграції навчальних дисциплін та впорядкування інтегрованих курсів (це пов'язане з тим, що замість двох дисциплін цього напрямку, курсанти почали вивчати п'ять), оптимізації навчального процесу шляхом його організації за семестровими структурно-логічними схемами навчання, зокрема за циклічною структурно-логічною схемою практичного навчання під час стажувань на прикінцевому семестрі професійної підготовки курсантів. Ці структурно-логічні схеми розроблялися на кожний семестр за місяцями навчання і наочно демонстрували розгалужені внутрішні взаємозв'язки між модулями інтегрованих навчальних дисциплін, темами, видами і кількістю навчальних занять курсантів упродовж кожного семестру.

Одним із основних засобів реалізації комплексу методів активізації навчання, були методи проблемної дискусії та імітаційного моделювання (комп'ютерного і з використанням тренажерів у вигляді макетів різноманітних пунктів пропуску, комплексу навчальних пунктів пропуску через державний кордон). Зазначені методи використовувалися в експериментальних навчальних групах, насамперед, під час здійснення комплексних практичних занять і з використанням рольових ігор.

Імітаційне моделювання, особливо комп'ютерне, дозволяло викладачу структурувати велику кількість навчального матеріалу, а курсанту тривалий час спілкуватися зі спеціальною термінологією, виробляти практичні навички щодо грамотного прийняття рішень, отже, й формувати і розвивати творче тактичне мислення.

Загалом навчальний процес при застосуванні імітаційного моделювання ми організовували з випереджальним проведенням настановчих лекційних, а подекуди й семінарських і групових занять, кількість яких залежала від характеру інтегрованої навчальної дисципліни і від змісту та обсягу навчальної інформації, яку викладач вважав необхідною для вирішення проблеми

Коллективне імітаційне моделювання ми організовували за допомогою моделей – макетів різноманітних пунктів пропуску, комплексу навчальних пунктів пропуску через державний кордон тощо здебільшого методами ігрових занять: розігрування ролей – службових посад, ігрового проектування щодо розробки варіантів рішення проблемної ситуації, а також «мозкового штурму», утворення інциденту, конфлікту в межах пункту пропуску та поза ним тощо.

Варіанти побудови проблемно-дискусійних занять, незалежно від їх виду (лекційних, семінарських, практичних), на яких організовувалися змагання між курсантами, розв'язувалися проблемні ситуаційні задачі, насамперед, з дисциплін тактико-спеціальної підсистем, ми розглядали у вигляді дидактичних ланцюжків, за якими планувалося проведення цих занять.

Серед шляхів реалізації організаційно-педагогічної умови стосовно *забезпечення мотивації курсантів до підвищення рівня професійної освіти* нами були визначені методи стимулювання систематичної самостійної роботи курсантів протягом семестру, індивідуалізація процесу навчання,

Питання педагогіки

формування в майбутніх офіцерів-прикордонників навичок самоменеджменту, вмінь і прийомів самостійного навчання, самоорганізації, самоконтролю та самооцінки навчально-пізнавальної діяльності; проектування викладачами навчального процесу із залученням сучасних педагогічних технологій, поруч з використанням традиційних методів і форм навчання, застосування методів активного та інтерактивного навчання та деякі інші, а також запровадження кредитно-модульної системи (КМС) організації навчального процесу.

У організаційно-педагогічній умові, яка стосується *моніторингу якості професійної підготовки курсантів*, було запроваджено елементи КМС, зокрема процедур об'єктивного контролю, комплексних іспитів, критеріально-орієнтованих тестів, використання шкали ECTS для їх оцінювання тощо, як шляхів реалізації і всього комплексу організаційно-педагогічних умов такої підготовки, і окремої умови щодо організації системи її моніторингу, виявилось досить результативним.

За нашими порадами викладачі, насамперед, визначали нормативну групу, до якої можна було віднести певні навчальні елементи (до професійної мови, до фактичних основ і явищ предмета діяльності, до суттєвостей сторін і зв'язків – відношення до причинно-наслідкових алгоритмів

діяльності), потім встановлювали потрібний рівень сформованості знань щодо змісту навчального елементу: понятійний (ознайомлювально-орієнтовний), фундаментальний (аналітичний), прикладний творчий (продуктивно-синтетичний), виходячи із потрібного (і зафіксованого у кваліфікаційній характеристиці) рівня сформованості того вміння, яке забезпечувалося цими знаннями. Потім до кожного навчального елементу розробляли декілька тестових завдань різних форм відкритого і закритого типів, відповідних визначеній групі та потрібному рівню сформованості знань щодо нього. Із цих тестових завдань, після їх психометричного аналізу, тобто перевірки ступеня їхньої складності, диференціовальної здатності, надійності та валідності, було впорядковано педагогічні (навчальні) тести різної довжини залежно від виду і тривалості контролю.

За оцінками інтегральних показників, з урахуванням експертних значень коефіцієнтів їх вагомості, було встановлено рівень якості професійної підготовки курсантів контрольних та експериментальних навчальних груп: В – високий, С – середній, З – задовільний.

Загальні результати визначення рівня якості професійної підготовки курсантів та їх порівняння з даними констатувального етапу подані в табл. 2.

Таблиця 2

Порівняльна характеристика якості професійної підготовки курсантів

Інтегральні показники критеріїв якості професійної підготовки курсантів НАДПСУ	Розподіл курсантів за рівнями ППМОП (у %)						Приріст у % в ЕГ (порівняно з контрольними групами)		
	Контрольні групи курсантів n заг = 106			Експериментальні групи n заг = 104			Високий рівень	Середній рівень	Задовільний рівень
	Високий рівень	Середній Рівень	Задовільний рівень	Високий Рівень	Середній рівень	Задовільний рівень			
Військово-професійна усталеність	6,6	51,9	41,5	25,0	56,7	18,3	+18,4	+ 4,8	-23,2
Практична командирська навченість	8,5	52,8	38,7	27,9	54,8	17,3	+19,4	+ 2,0	-21,4
Навчально-пізнавальна вмотивованість	10,4	49,1	40,5	28,8	51,0	20,2	+18,4	+ 1,9	-20,3
Військово-професійна мобільність	9,4	57,5	33,1	24,0	59,6	16,4	+14,6	+ 2,1	-16,7
Якість ППМОП за всіма критеріями	8,5	52,8	38,7	26,9	55,8	17,3	+18,4	+ 3,0	-21,4
Приріст у % відносно констатувального етапу	+ 3,8	0	- 3,8	+25,9	+ 4,8	- 30,7	+22,1	+ 4,8	-26,9

Питання педагогіки

На формувальному етапі експерименту відбулися відчутні позитивні зміни в підготовці курсантів експериментальних груп порівняно з контрольними за всіма інтегральними показниками критеріїв якості професійної підготовки. Значне підвищення рівня якості підготовки курсантів експериментальних груп, в яких проводилася цілеспрямована робота з упровадження комплексу організаційно-педагогічних умов, було зафіксовано, як у порівнянні з контрольними групами (*горизонтальний приріст*), так і в порівнянні з приростом відносно початкової підготовки на констатувальному етапі дослідження (*вертикальний приріст*). Їх порівняння дало змогу визначити абсолютний приріст рівня якості професійної підготовки курсантів експериментальних груп.

Так, загальна кількість курсантів, які досягли високого рівня якості військової підготовки, дорівнювала 26,9% в експериментальних групах (на початку експерименту був 1%, тобто було зафіксовано вертикальний приріст у 25,9%) і 8,5% у контрольних групах (було 4,7%, тобто вертикальний приріст склав тільки 3,8%).

Відтак, горизонтальний приріст кількості курсантів з високим рівнем якості професійної підготовки в експериментальних групах порівняно з контрольними складав +18,4%, а абсолютний приріст, який урахував і стан справ в експериментальних і контрольних групах на початку експерименту, в експериментальних групах був ще вищим і дорівнював +22,1% курсантів.

Загальна кількість курсантів із середнім рівнем якості професійної підготовки порівняно з початком експерименту значно не змінилась і складала 55,8 % в експериментальних групах (було 51% і

вертикальний приріст складав + 4,8%) і 52,8% у контрольних групах (було 52,8%, тобто вертикального приросту не було зафіксовано). Відтак, горизонтальний приріст в експериментальних групах був +3%, а абсолютний – + 4,8% курсантів. Однак у кількості курсантів із задовільним рівнем якості професійної підготовки зміни були більш значними: в експериментальних групах такий рівень наприкінці експерименту було зафіксовано в 17,3% курсантів (на початку було 48%, тобто зниження або від'ємний вертикальний приріст складав -30,7%), у контрольних групах – у 38,7% курсантів (було в 42,2%, тобто від'ємний вертикальний приріст був тільки -3,8%).

Аналіз результатів дослідження щодо рівня якості професійної підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників наприкінці формуального етапу дослідно-експериментальної роботи, порівняння досягнутих результатів контрольних та експериментальних навчальних груп за серіями експерименту і загалом, засвідчили відчутні позитивні зміни в експериментальних групах курсантів. Достовірність отриманих результатів підтверджена за допомогою багатофункціонального статистичного критерію F^* Фішера (кутове перетворення Фішера). За О. Сидоренко, цей метод допомагає розв'язати практично всі статистичні задачі [4, с. 157–160].

Отже, статистичний аналіз результатів експерименту щодо підвищення рівня якості професійної підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників за напрямом підготовки «Охорона та захист державного кордону» при реалізації моделі такої підготовки, засвідчив правомірність висунутої робочої гіпотези нашого дослідження.

Література

1. Войцехівський Олексій. Критерії ефективності професійної підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників /Олексій Войцехівський// Науковий вісник Чернівецького університету. Серія: педагогіка та психологія. – Чернівці: Рута, 2010. – Вип.523. – С. 18–28.
2. Войцехівський Олексій. Особливості підготовки майбутніх офіцерів – прикордонників до професійної діяльності в пунктах пропуску через державний кордон /Олексій Войцехівський// Молодь і ринок. Дрогобицький державний педагогічний університет ім. І.Франка. - №2.-2011.- с.135-141.
3. Войцехівський Олексій Леонідович. Характеристика чинників, що впливають на формування готовності майбутніх офіцерів-прикордонників до професійної діяльності /Олексій Леонідович Войцехівський// Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Педагогіка, соціальна робота...-2011.- вип.21.- с.29-31.
4. Сидоренко, Е. В. Методы математической обработки в психологии / Е. В. Сидоренко. – СПб. : ООО Речь, 2002. – 350 с.